

HVA HADDE TRÅANTE 2017-MARKERINGEN VÆRT UTEN KUNSTNERE?

(...) a group creates its identity by telling itself a story about itself, in the course of which it brings to life «Its Definite and Determinate Identity» (Victor Turner: *From Ritual to Theater* 1982)

3 Teater og scenekunst som aktører i identitets- og nasjonsbygging

Ada Einmo Jürgensen, frilans koreograf, sceneinstruktør, og pedagog

Sammendrag:

Scenekunst er en av grunnsteinene i nasjons- og identitetsbygging hos alle verdens folk og nasjoner. Her er det tatt eksempler og sammenligninger fra norsk nasjons- og identitetsbygging i en norsk postkolonialistisk tid, sammenlignet med den samiske situasjonen på norsk side av Sàpmi fra 1970-tallet. Her er det kun de samiske teaterinstitusjonene som er faste på Sametingets budsjett, som er med. Deres situasjon, økonomi, rekkevidde og ståsted er diskutert gjennom statistikk fra teatrene og Sametingets bevilgninger. Til slutt legges det fram noen forslag til tankesett og handling vedrørende framtiden for samisk scenekunst, rettet til nasjonalstaten Norge og Sametinget i Norge.

3.1 Teater, musikk, kunst, kunstnere og kultur i norsk identitets- og nasjonsbygging

Etter 400 år i union/koloni med Danmark var det grunnleggende for staten Norge å finne sin egen identitet som norsk. Et eget teater ble straks en viktig kampsak, og med Ibsen, Bjørnson, mfl. i spissen ble det første norske teatret, Den Nasjonale Scene i Bergen, startet i 1876. Den sørnorske bonden ble da valgt som den «typisk» norske, i tillegg til det urbane borgerskapet. Det ekskluderte mesteparten av befolkningen i landet. Det ble fra samme tid stifta flere bondeungdomslag som også hadde teateroppsetninger som en viktig del av sitt arbeid i selvidentifisering og selvfølelse for den norske bonden. På 1900-tallet vokste arbeiderrørsla, og også her ble teateroppsetninger brukt både didaktisk og politisk.

Eksempler på personer som var aktive i revitaliseringen/rekonstruksjonen av norsk kultur i Sør- og Vest-Norge, er Hulda Garborg, Ivar Aasen, Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson. Hulda Garborg (1862–1934) gjenopplivet norsk folkedans og festbunader, og hun var med å stiftet Det Norske Teatret. Ivar Aasen (1813–1896) var språkforsker og dikter, og opphavsmann til nynorsk som skriftspråk. Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson var sterke medaktører for etablering av Norges første nasjonale teater, Den Nationale Scene i Bergen i 1876.

Samtidig ble den virkelig store kolonialiseringen av Sápmi intensivert – den store fornorskningsprosessen: «Glem alt og bli som oss.» Dette har ennå ikke helt sluppet taket. Mye er tapt, og klokka er snart tolv på flere områder – ikke minst språklig og kulturelt.

3.1.1 Regionteatre og avkolonialisering

På 1970–1980-tallet ble regionteatre opprettet i Norge. Nå skulle regionene selv fortelle historiene om seg selv, på egen dialekt. I Nord-Norge skulle vi utfylle begrepet om nordnorsk identitet og starte den mentale avkolonialiseringen av Nord-Norge, ved selv å fortelle historiene om oss selv, i nordnorsk språkdrakt.

3.1.2 Kolonisering av Sápmi

Norge ble kolonisert av nasjoner med lignende språk, kultur og religion. Sápmi ble kolonisert av nasjoner med helt andre språklige, kulturelle og religiøse tradisjoner.

Fornorsking av samer er resultatet av det kulturpresset og den aktive norske assimileringspolitikken som det samiske folk, med sin kultur og levesett, opplevde fra den norske staten og majoritetssamfunnet i Norge fra tidlig på 1700-tallet og fram til moderne tid, gjennom kirke, skole og andre virkemidler. Mer snevert brukes begrepet «fornorsking» om den aktive assimileringspolitikken som ble vedtatt fra 1851 og gjennomført på ulike samfunnsområder fram til 1980-årene.

3.2 Teater, musikk, kunst, kunstnere og kultur i samisk nasjons- og identitetsbygging

Også for det samiske folket er det sceniske uttrykket en viktig del av hvordan vi definerer oss og forteller historiene om oss selv. Teateret utgjør rammeverket for utviklingen av ny og kritisk litteratur og dramatikk. Den samiske scenen er en viktig del av den offentlige samtalen, både innad i det samiske samfunnet, men i like stor grad som en del av den norske offentligheten. (Sametingspresident Aili Keskitalo – i kronikk av 29. mai 2014)

I Sápmi har vi nå tre offentlige samiske teatre, Beavvváš Sámi Teáhter stiftet i 1981, (Nå Sámi Nationala Teahter Beavvas) Áarjelhsaemien Teatere stiftet i 1986, og Giron Sámi Teáhter (GST) stiftet i 1992. Sistnevnte ligger i svensk del av Sápmi. Alle er stiftet i kjølvannet av politisk kamp og identitetsoppvakning. Jeg utdyper her litt mer om de samiske teatrene på norsk side.

3.2.1 Áarjelhsaemien Teatere / Sydsamisk Teater (ÅST)

Áarjelhsaemien Teatere / Sydsamisk Teater ble startet av amatører fra svensk og norsk side i 1985.¹ Det første stykket, *Boengeste / Opp av lomma*, var satt sammen av egne fortellinger som var overlevert i tradisjon, samt dikt av Gustav Kappfjell. Utøvere var Gustav Kappfjell, Jávva Barruk, Sigrid/Sagka Stångberg, Paul Vesterfjell og Anna Jacobsen (f. Kappfjell). Sistnevnte i samarbeid med Sagka Stångberg fra svensk side var styreledere gjennom mange år, og pådrivere for teatrets fødsel og eksistens. Teatret arbeidet som prosjektteater uten noen fast offentlige tilskudd til 2002. Fra 2002 til 2012 hadde teatret, under ledelse av Ada Einmo Jürgensen, prosjektbaserte driftstilskudd. Det kom fast inn på Sametingets budsjett fra 2012.

3.2.2 Beaivváš Sámi Našunálteáhter / Det Samiske Nasjonalteatret Beaivváš (BST)

Beaivváš ble etablert i 1981 som ei fri teatergruppe². Gruppas første forestilling var *Min duoddarat / Våre vidder*, som var en musikalsk satire over begivenheter rundt Alta-kampen. Stykket hadde manus av journalist og forfatter Ailo Gaup (1944–2014) og ble satt opp i samarbeid med regissør Knut Walle. Andre sentrale aktører i opprettelse av teatergruppen var Svein Birger Olsen, Sverre Hjelseth og Ingor Ánte Áilu Gaup. Fra 1987 fikk Beaivváš statsstøtte i en prøveperiode, og fra 1990 fast statsstøtte. Statsstøtten ble i 2002 overført til Sametinget, som fra da av forvalter Beaivváš sine faste tilskudd i samarbeid med vertskapskommunen Kautokeino.

3.2.2.1 Samisk pioner

Vi hadde på 1970–1980-tallet ennå ingen profesjonelle samiske scenekunstnere, unntatt Nils Utsi, som var den første samene som var utdannet ved Statens teaterhøgskole (nå Kunsthøgskolen i Oslo) i 1964–1967. I dag har Sápmi et mangfold av profesjonelle fast ansatte og frie scenekunstnere innenfor alle sjangere. Stort sett alle har vestlig utdanning, da det ikke finnes samisk scenekunstutdanning. Mange har i tillegg gjort scenekunststudier i kulturer som det er naturlig å sammenligne oss med.

3.2.3 Teater versus scenekunst

Det er etter hvert blitt vanlig å bruke begrepet scenekunst for utøvende teatervirksomhet. Teater er institusjonene, scenekunst er det som framføres i og av teatrene, og av frie scenekunstnere og scenekunstgrupper. Scenekunst er en fellesbetegnelse på flere kunstarter og har mange ulike finansieringsformer. Scenekunst er fysisk eller visuell utførelse i kunstnerisk form, gjerne på en scene. Sentralt for begrepet scenekunst er sjangeroverskridelse og tverrfaglighet i kunstprosessen. Scenekunst kan være i form av teater, dans, opera, ballett, musikk, sirkus eller annen kunst på en scene.

Samisk scenekunst er veldig nytt sett i global, norsk og samisk sammenheng. Vi har ingen lang litterær tradisjon. Våre fortellinger og joiken er ikke performative i seg selv, men utviklet i kontekst i sosialt samvær, som gjerne ikke besto av flere enn familien/slekta. Vi har heller ingen

¹ Jens Harald Eilertsen, fra s. 371.

² Ibid., fra s. 166.

sterke offentlige ritualer som er overført i tradisjon som mange andre, også arktiske urfolk har. Den samiske dansen er det få eller ingen spor etter. Kort sagt, vi må utvikle vår scenekunst fra bunnen av. Samiske scenekunstnere har gjort og gjør fortsatt et stort og grunnleggende pionérbearbeid i utvikling, bruk og formidling av vår rike kultur og kulturelle uttrykk i et samtidig scenisk uttrykk.

Med teatre i denne sammenhengen menes samiske teatre i Norge som på ulike måter har fast finansiering fra Sametinget i Norge. Dette er de profesjonelle teatrene: Beaivváš Sámi Našunálateáhter (BST) og Áarjelhsaemien Teatere (ÅST).

Tana kulturskole driver Sámi Mánáid Teáhter (TMT). Barne- og ungdomsteater er også fast inne på Sametingets budsjett. Sistnevnte har ikke den type statistikk og de samme søknadsmuligheter som de profesjonelle teatrene, og vil ikke inngå i det senere tabellmaterialet unntatt for forestillingen under Tråante 2017.

3.2.4 Hva og hvem består teatret av – hvem arbeider i teatret?

Innenfor scenekunst bruker vi to hovedbegreper om kunstnere.

- Utøvende kunstnere: musikere, dansere, sangere og skuespillere
- Skapende kunstnere: manusforfattere, komponister, koreografer, regissører, kostymedesignere, scenografer, lyddesignere.

For å skape en ferdig forestilling har vi i tillegg behov for:

Teknisk og annet personell som: snekkere, malere, rekvisitører, syere, lys- og lydteknikere, sminkører, inspisenter, tekniske scenearbeidere.

Administrativt personell: produksjonsteam som står for salg-/markedsføring, produksjonsplanlegging og ledelse, turnéplanlegging og gjennomføring, kontraktinngåelse, transport- og hotellbestillinger, økonomi, regnskap, rapporter.

I Sápmi har vi nå et stort, profesjonelt felt av alle kategorier scenekunstnere og scenearbeidere som består av i all hovedsak frilansere. Disse arbeider i egne produksjoner og prosjekter, med frie scenekunstgrupper, og engasjeres pr. produksjon av institusjonsteatre.

3.2.5 Hva er en teaterproduksjon?

En teaterproduksjon kan være alt fra en enkel monolog til en større forestilling med mange aktører. Teatrene har ofte en produksjon hvert år som regnes som årets «hovedproduksjon». Det betyr ikke nødvendigvis at den involverer så mange utøvere. ÅST og Nord-Trøndelag Teater (NTT) sin hovedproduksjon i 2012, forestillingen *Elsa Laula*, har for eksempel kun en skuespiller på scenen, men her gikk teatrene inn med store ressurser til research og innsamling av bakgrunnsmateriale for utvikling og ferdigstilling av manus, samt til nykomponert musikk. Setter man opp en klassiker av for eksempel Ibsen, så er jo manus ferdigskrevet, og det kan brukes lite eller mye ressurser på å lage den sceniske produksjonen, alt etter hvilke kunstneriske valg teatersjefen ønsker å ta. Disse beslutningene har både indre og ytre rammer. Indre rammer er hvilket kunstnerisk personell med hvilken kompetanse man har til rådighet på alle plan. Ytre rammer er så som økonomi, hvilke spillesteder man skal besøke, med hvilke størrelser på scener, tekniske muligheter på turné, m.m

3.3 Tråante 2017 – en politisk, kunstnerisk og kulturell manifestasjon av Sápmi

Gjennom uka 6.–11. februar 2017 ble 100-årsjubileet for samenes første landsmøte markert i Tråante (Trondheim). Der var utrolig mange konserter, utstillinger, filmframvisninger, performancer og teaterforestillinger. Det er ikke utarbeidet tall for antall arrangement, antall utøvere og skapere, eller antall publikum ennå. I tillegg kommer eksponeringen via TV- og annen mediedekning, hvor det heller ikke er gjort målinger ennå. Men også uten eksakte tall i ryggen kan man trygt si at det var en massiv manifestasjon av det samiske og samisk kultur som en av bærebjelkene i nasjonen Norge. Av programmet for uka er det tydelig at det er sterke politiske uttrykk og tema som framføres scenisk, musikalsk, billedlig og i film (*Sameblod* v/Amanda Kernell). Kunstnerne i alle kategorier, herunder teatrene, definerer sterkt sitt samfunnsoppdrag ved å være fyrtårn for synliggjøring av samisk gjenerobring av tapt historie, taus historie, for ståsted i nåtiden, og muligheter for framtiden. Vi kommer her inn på termen politisk kunst, men det skal ikke debatteres her. For mer om Tråante 2017, se: <http://www.tråante2017.no/aktiviteter/jubileumsuken/>

I jubileumsuka var det flere samiske teater- og performanceforestillinger. Blant annet var også Giron Sámi Teáhter (svensk side av Sápmi) der med sin forestilling *CO2lonialNATION*.

Da denne artikkelen skal begrense seg til tall for samiske teatre på norsk side som har grunnfinansiering fra Sametinget i Norge, tar jeg her eksempel fra ÅST og BST sine tall for Tråante 2017. Det er et i tid nært eksempel for å synliggjøre kompleksiteten i og konglomeratene av samarbeidspartnere og eksterne finansieringer som er nødvendige for å produsere og gjennomføre sceniske produksjoner for de samiske teatrene.

Tabell 3.1 ÅST, BST, SMT, forestillinger og publikumstall i Tråante 2017

	Forestillinger	Artister på scenen	Publikum
Åarjelhsaemien Teatere			
<i>Elsa Laula – dihte staalehke nysene</i>	5	1	997
<i>Plupp</i>	4	5	264
Åpningsseremoni ved Metodistkirken ³	1	1	500
Sámi Našunálateáhter, Beaivváš			
<i>Jielemen Aavoe</i> ⁴	4	16	2768
Sámi Mánáid Teáhter – Tana kulturskole			
<i>Lohkat Nollii</i>	2	15	180
Totalt	16	38	4709

³ Innslag ved utearrangement med flere deltagere og talere.

⁴ Også sendt direkte og i reprise på NRK TV – har ikke målinger for seertall.

3.3.1 Oversikt over teatrenes samarbeidspartnere, finansieringer og personressurser til Tråante 2017

3.3.1.1 Åarjelhsaemien Teatere

Tekstboks 3.1 Forestillingen *Elsa Laula* (2012–2017), samarbeidspartnere og samarbeidsformer

Samarbeidspartnere	Samarbeidsformer
Nord-Trøndelag Teater	Produksjons- og turnésamarbeid
Trøndelag Teater	Forestillinger Tråante 2017
Nordland Teater	Prøvelokaler, turné, teknisk
Estrad Norr	Turné i Sverige
Beaivváš NST	Turné i Finnmark
Scene Finnmark	DKS-turné i Finnmark
Hålogaland Teater	Gjestespill

Finansiering ekstern:

Sametinget⁵, Norsk kulturråd, Fritt Ord, Nordland fylkeskommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune, Stemmerettsjubileet 2014.

Tabell 3.2 Kunstnerisk, administrativ og teknisk stab i Tråante 2017, forestillingen *Elsa Laula* (2012–2017)

	Eget personell	Eksternt personell	Totalt personell
Kunstnerisk stab⁶			
Skuespiller	1	0	1
Regissør		1	1
Administrativ stab			
Hovedprodusent (Åarjelhsaemien Teatere) innleid		1	1
Markedsføring og co-produsent (Nord-Trøndelag Teater)		2	2
Salg, marked, inspisient (Trøndelag Teater)		3	3
Teknisk stab i Tråante			
Tekniker ekstern-innleid		1	1
Tekniker (Nord-Trøndelag Teater)		1	1
Tekniker (Trøndelag Teater)		1	1
Totalt	1	10	11

⁵ I tillegg til fast driftstilskudd. Sametingets søkbare midler. Det gjelder videre i artikkelen også.

⁶ Forestillingen ble laget i 2012 og gjenopptatt til 2017. Produksjonsteam for forestillingen er ikke tatt med.

Tekstboks 3.2 Forestillingen *Plupp* (2016–2017), samarbeidspartnere og samarbeidsformer

Samarbeidspartnere	Samarbeidsformer
Estrad Norr. Sverige	Produksjons- og turnésamarbeid
Jämtlands musikk och teater	Musikere og produksjonssamarbeid
Nord-Universitet, Levanger	Komponist
Beaivváš SNT	Regissør
Nordland Teater	Prøve, spillelokaler, teknisk

Finansiering ekstern: Interreg Nord, Sametinget Norge, Samerådet, Nordland fylkeskommune.
Sponsorer: Mo Industripark og Sparebank 1 avd. Rana.

Tabell 3.3 Kunstnerisk, administrativ og teknisk stab i forestillingen *Plupp* (2016–2017) i Tråante 2017

	Eget personell	Eksternt personell	Totalt personell
Kunstnerisk stab i Tråante			
Skuespillere og danser, musikere på scenen		5	5
Administrativ stab			
Produsent	1		1
Teknisk stab			
Turnéteknikere og sjåfør		3	3
Totalt	1	8	9

Totalt personell ÅST i forbindelse med Tråante 2017: 20, herav 18 ekstern

3.3.2 Beaivváš Sámi Našunálateáhter

Forestillingen *Jielemen aavoe / Livets glede* ble lagd spesielt til Tråante 2017 og ble innstudert ferdig der, så alt produksjonsteam er tatt med her.

Tekstboks 3.3 Forestillingen *Jielemen aavoe / Livets glede*, samarbeidspartnere og samarbeidsformer

Samarbeidspartner	Samarbeidsform
NRK Kringkastingsorkesteret	Sceniske utøvere og produksjonsteam

Finansiering ekstern:

Sametinget, Sør-Trøndelag fylkeskommune, Troms fylkeskommune, Nordland fylkeskommune, Nord-Trøndelag fylkeskommune, Fritt Ord, Nordisk kulturfond, Sámiráddi.
Sponsorer: Sparebank 1 Nord-Norge Næringsstiftelsen.

**Tabell 3.4 Kunstnerisk, administrativ og teknisk stab i forestillingen
*Jielemen aavoe / Livets glede Tråante2017***

	Eget personell	Eksternt personell	Totalt personell
Kunstnerisk stab			
Manus, skuespillere, sangere, regi, koreograf, dansere, musikere, film, animasjon, lysdesign, scenograf	5	24	29
Administrativ stab			
Økonomi, markedsføring, produksjonsledelse, foto, oversettelser	4	13	17
Teknisk stab og produksjonsstab			
Lys, lyd, tolk, snekker, maler, inspisient m.m.	3	6	9
Totalt	12	43	55

Totalt personell BST i forbindelse med Tråante 2017 var 55, herav 43 eksterne. I tillegg var en betydelig del av Olavshallens ansatte delaktige i avviklingen av forestillingene, billettsalg, vakter, garderobe, med mer. De er ikke med i tabellen.

Tabell 3.5 Samlet oversikt Tråante 2017, for Beaivváš Sámi Našunálateáhter og Áarjelhsaemien Teatere, med tanke på personell, samarbeidspartnere og eksternt finansiering

	Eget personell	Eksternt personell	Totalt personell	Sam-arbeids-part	Eksternt finans
Áarjelhsaemien Teatere	2	19	21	12	12
Sámi Našunálateáhter, Beaivváš	12	43	55	1	9
Totalt	14	62	76	13	21

3.3.3 Hva viser disse eksemplene?

Først og fremst viser de at kunstnerne og teatrene tar sitt samfunnsoppdrag på alvor. Det er de skapende kunstnerne – manusforfattere, filmskapere, komponister, koreografer – som selv tar opp viktige temaer i samisk historie og kultur. Gjennom iscenesettelsen sammen med de utøvende kunstnere skaper de det sceniske uttrykket som gir oss formidlingen. I tillegg er det teatersjefene som kunstneriske ledere som initierer og tar avgjørelsene, og som med sine administrasjoner arbeider for å skaffe ressurser til dette kunstneriske arbeidet og formidlingen.

Eksemplene ovenfor er ikke spesielle for Tråante 2017. Å arbeide på denne måten for å skaffe samarbeidspartnere, eksterne midler og sponsorer er teatrenes hverdag. Spesielt gjelder det for ÅST, som er fast inne på Sametingets budsjett, men kun med grunnfinansiering. Teatret må drive det meste av sin forestillingsproduksjon og turnéer på prosjektbasis. Det vil si at det må søke eksterne midler for produksjon, deretter eksterne midler for turné. Det er ressurskrevende. I tillegg kommer arbeidet med å skaffe eksterne samarbeidspartnere.

BST har produksjons- og turnémidler innbakt i sine direkte tilskudd. BST regnes som en fast institusjon og har da heller ikke de muligheter til å søke offentlige frie scenekunstmidler som ÅST. BST kan søke offentlige frie scenekunstmidler til helt spesielle prosjekter, som Tråante2017.

Tabellen overfor viser at teatrene bruker store administrative ressurser på å søke midler til kunstneriske produksjoner, søke samarbeidspartnere og forhandle avtaler.

Det som ikke er målt, er alle søknader som får avslag, alle avtaler som ikke kommer i mål, og hva disse koster av ressurser for teatrene å arbeide med.

3.3.4 Teatrene og eksternt personell

Bruk av eksternt kunstnerisk og teknisk personell regnes ofte som en fordel av teatrene. Med dette bindes det ikke opp faste driftsmidler på lønnskostnader for personell. Har man for eksempel ti fast ansatte skuespillere, så har også teatersjefen ansvar for at de til enhver tid er sysselsatt. Enhver scenekunstner kan ikke passe inn i alle sceneroller, og repertoaret må da legges mye i forhold til hvilket ensemble man rår over. Det vanlige er at man har en mindre fast stab av skuespillere og supplerer med eksterne etter kunstnerisk behov. Beavivas har i dag, 2017, 3 fast ansatte skuespillere, Årjelhsaemien Teatere ingen.

Det gir større kunstnerisk frihet i valg av repertoar og kunstneriske uttrykk for teatret og teatersjefen som kunstnerisk leder at man kan hente inn utøvere fra ulike scenekunstgrener etter behov. Men det er diskusjoner gjennom fagforeningene om teatrene ikke burde ha flere faste stillinger, ikke minst av hensyn til scenekunstnere som ønsker forutsigbarhet i sitt yrkesliv. Samtidig er det også flere scenekunstnere som foretrekker å engasjeres av ulike teatre og prosjekter for å utvikle sine kunstneriske uttrykk og ikke bli stående «fast» i et lite ensemble.

3.4 Teatrenes organisering og oppdrag i 2017

3.4.1 Årjelhsaemien Teatere

Årjelhsaemien Teatere er et prosjektteater for det sørsamiske området i Norge. Det turnerer også på svensk side, i hele Sápmi og på festivaler/arrangement utenfor kjerneområdene.

Formål § 3 i vedtektene:

Teateret skal arbeide for å fremme og utvikle sørsamisk scenekunst, sørsamisk språk og kultur skal stå sentralt i arbeidet. Teateret skal fortsette det historiske samarbeidet med det sørsamiske området på svensk side, og er et teater for hele det sørsamiske området i Norge.

Tekstboks 3.4 Årjelhsaemien Teateres organisasjonsform, eiere, stiftelsesår og personale

Organisasjonsform	Eiere	Stiftelsesår	Personale
Aksjeselskap	Sametinget 55 %, Nordland fylkeskommune 30 % og Rana kommune 15 %	Som amatørteaterlag: 1987. Som AS og profesjonelt teater: 9.9.2012	Teatersjef på åremål. Øvrig personell engasjeres pr. produksjon/prosjekt.

Alle eiere finansierer teatrets drift med faste årlige tilskudd, hvorav Sametinget gir det største. I tillegg er Sør-Trøndelag fylkeskommune inne med fast årlig tilskudd etter søknad.

Faste tilskudd skal dekke administrasjon og prosjektplanlegging. Det må søkes både til produksjon og turné for alle forestillinger. Teatret kan søke på frie scenekunstmidler fra både Sametinget, Norsk kulturråd, fylker og andre på samme premisser som frie scenekunstnere, enkeltkunstnere og grupper.

Lokalisering:

Årjelhsaemien Teatere er samlokalisert med Nordland Teater, Mo i Rana og betaler husleie til dem.

3.4.2 Sámi Našunálateáhter, Beaivváš

Beaivváš Sámi Našunálateáhter er et nasjonalt samisk teater for hele Sápmi i Norge. Det turnerer også i resten av Sápmi: Sverige og Finland, og også i Russland, samt gjestespill nasjonalt og internasjonalt.

Tekstboks 3.5 Sámi Našunálateáhter Beaivváš sin organisasjonsform, eiere, stiftelsesår og personale

Organisasjonsform	Eiere	Stiftelsesår	Personale
Aksjeselskap	Sametinget 40 %, Kautokeino kommune 40 %, Samenes Landsforbund 10 % og Norske Samers Riksforbund 10 %	20.4.1987	Teatersjef på åremål, 5 fast ansatte i adm., 3 fast ansatte teknikere og 3 faste skuespillere. Totalt 12 ansatte

Teatrets formål:

Sámi Našunálateáhter Beaivváš har som formål å drive og fremme teatervirksomhet på samisk språk og å formidle samisk kultur gjennom teaterarbeid og lignende virksomhet. Teateret skal arbeide innen de samiske områdene i Norge. Teateret skal også kunne gi forestillinger andre steder i landet og i de samiske områdene i Norden samt ellers i utlandet, dersom det er budsjettmessig dekning for det.

Lokalisering:

Sámi Našunálateáhter Beaivváš holder til i Kautokeino kulturhus. Lokalet er nedslitt og har vært stengt av Arbeidstilsynet. Teatret har i flere år arbeidet for eget bygg, og planene er i 2017 klare. Det er en politisk avgjørelse på regjeringnivå som må til for å iverksette dette arbeidet.

3.4.3 Tana kulturskole – Barne- og ungdomsteater / Mánáid Teáhter (TKM)

Sámi Mánáid Teáhter spiller for områder og skoler i nærheten, deltar på relevante festivaler og arrangement. Utøverne er unge amatører. Det er ansatt en kunstnerisk, pedagogisk og administrativ leder, for øvrig ligger administrasjon under Tana kommune, kulturskolen. Øvrig profesjonell bistand i forbindelse med konkrete prosjekter engasjeres pr. prosjekt. Teatret er inne fast på Sametingets budsjett og kan søke prosjektmidler fra dem, fra kommunen, Finnmark fylkeskommune og diverse amatørteaterorganisasjoner.

Kulturskole- og teaterleder Ebba Joks sier i sitt innspill til budsjettsøknaden til Sametinget for 2018:

Sámi Mánáid Teáhter har blitt et viktig prosjekt for samiskspråklige barn i Sápmi. Da Sámi Mánáid Teáhter fikk besøke Oslo med Ronja Røverdatter på Samefolkets dag 2016 på Riksscenen, der sametingspresidenten var på besøk, viste vi at vi igjen leverer teater av en verdi som er større en egen produksjon og pedagogikk. Vi produserer profesjonelt, med alle teaterets virkemidler. Vi bruker lys, musikk, kostymer. Vi kan levere vel så bra som de i hovedstaden. Vi viser at vi kan, selv om vi befinner oss langt fra både samiske og nasjonale fagmiljøer. Vi er en institusjon som skaper vinnere, samiske vinnere, både på scenen og hos publikum. Vi skaper gleden av å høre til i et samfunnsfelleskap og i et historisk felleskap. Vi forteller historiene som gjør en forskjell, som utvikler mennesket, og vi gjør det på samisk.

3.4.4 Sametinget om teater og scenekunst i Sametingsmeldingen om kunst og kultur av 2013

Sametinget gir årlig direkte tilskudd til to samiske teatre over Sametingets budsjett, Beaivváš Sámi Našunálateáhter og Árajelhsaemien Teatere (Tana kulturskole barneteater fra 2014, red. anm.). Tilskuddet skal bidra til at de etablerte samiske teatrene kan utvikle seg kunstnerisk, produsere scenekunst på høyt nivå og kan turnere med scenekunst slik at de fungerer som arenaer for kulturopplevelser og kulturformidling, og til bruk og synliggjøring av samiske språk.

I de samiske samfunn er teater som uttrykk på en moderne scene et relativt ungt fenomen. Samisk scenekunst og teatervirksomhet er viktig for opplevelse, synliggjøring og formidling av samisk kunst, kultur, språk og identitet. Teater er en kunstform som sysselsetter kunstnere fra flere sjangre: skuespillere, dansere, dramatikere, designere, musikere, scenografer med mer.

Sametinget arbeider for å opprettholde og utvikle samisk teatervirksomhet både i de etablerte teatrene og amatørteatervirksomheten. Teatervirksomhet for og med barn og unge er et prioritert område. (Både ÅST og BST gjør prosjekter med amatører, barn og unge, red. anm.)

Sametinget arbeider sammen med Beaivváš Sámi Našunálateáhter for et nytt teaterbygg for det samiske nasjonalteateret. Sametinget har gitt Statsbygg i oppdrag å forestå planlegging av nybygget.

Programmeringsarbeidet med rom- og funksjonsprogram er ferdigstilt, og det er gjennomført konsultasjoner med Kulturdepartementet om husleiefinansieringsordning for nye samiske kulturbygg. Den videre framdriften i prosjektet vil følge prosedyrene i husleiefinansieringsordningen.

I meldingen har Sametinget som hovedmålsetting:

Et levende og mangfoldig samisk kunst- og kulturliv av god kvalitet som er tilgjengelig for alle.

For å nå denne målsettingen har Sametinget prioritert fire innsatsområder:

1. *Tydelig ansvar for samisk kultur*
2. *Bedre rammevilkår for samiske kunstnere*
3. *Samiske kulturinstitusjoner som arena for formidling og opplevelse av samisk kultur*
4. *Verdiskaping og vekst i kulturnæringer*

Punkt 3 er da det som går direkte inn på teatrene som satsingsområde.

3.5 Statistikk – problematisering

*Statistikk er som forteppet i et teater. Det spennende er det som skjuler seg bak det.*⁷

Med innledningens oversikt over produksjoner til Tråante 2017 som gjennomgående eksempel på konglomeratet av samarbeidsproduksjoner og eksterne bidragsytere tar jeg nå for meg tall fra Sametingets bevilgninger til BST og ÅST, og setter samtidig opp teatrenes publikumstall og antall forestillinger samme året. Alle tall er hentet fra teatrenes årsstatistikker, som er å finne i årsmeldinger og årsregnskap med noter.

Dette blir dog ikke en sammenstilling man kan trekke absolutte slutninger fra, til det er det for mange andre faktorer som spiller inn på forholdet mellom bevilgning og produksjonsvirksomhet. Grunnbevilgningen har størst betydning for teatrenes forutsigbarhet og gir økonomi for solid grunnarbeid i forhold til utvikling av nye prosjekter og søknader om ekstern finansiering og sponsorer.

3.5.1 Registrering av publikumstall – årsrapporter

Andre faktorer som spiller inn i lesing av års-tabeller nedenfor, er at enkelte produksjoner kan gå over år, eller i tillegg er samarbeidsproduksjoner, og de turnerer kanskje i andre tettere befolkede områder enn de «vanlige» turnéområdene.

Et eksempel her er BST, Rogaland Teater og Stadsteaterns samproduksjon *1814 – en western fra vidda*. Den ble spilt i hele den norske delen av Sápmi, samt i Oslo og på Rogaland Teater i Stavanger i tillegg til på festivaler rundt om i landet.

Se BST årsmelding 2014 og 15. Publikumstall for denne blir også registrert i Stadsteaterns og Rogaland Teaters publikumsstatistikk.

⁷ Lars Erik Skovlund

3.5.2 Eksempler på samproduksjoner

En samproduksjon kan være alt fra at man låner ut en skuespiller eller annet personell, eller teknisk utrustning kostnadsfritt til en samarbeidspartner. For produksjonen *Elsa Laula* gikk ÅST sammen med Nord-Trøndelag Teater. Begge parter dekket egne personellkostnader. Kostnader ut over det hadde en fordelingsnøkkel 60/40 Det samme gjaldt for eventuelt overskudd.

Avtaler for samproduksjoner forhandles fram fra prosjekt til prosjekt. Der er ingen «mal» på hvordan det skal foregå.

3.5.3. Konsekvenser av kostnader versus publikumstall

Eksempelvis søkte og fikk ÅST i 2015 søkbare midler til «Arenautvikling» fra Sametinget, kr 150 000. Tilskuddet var gitt for å lønne og å dekke reisekostnad for ekstern instruktør til *Klemetspelet*⁸. Teatret lånte også ut av egne kostymer og noe egen administrasjon. Med det er *Klemetspelet*, helt korrekt, registrert som en samproduksjon hos ÅST.

Publikumstallet for *Klemetspelet* i 2015: 2 920 er registrert både hos Klemetspelet og hos ÅST. Dermed, for en investering på kr 150 000 og noen tjenester, fikk ÅST et publikum på 2 920. Hele produksjonen *Klemetspelet* endte på direkte kostnader 1 300 000,- + dugnad til en verdi av ca. 500 000, totalt kr 1 800 000.

Sammenstilt «kostet» hver publikummer av de 2920 i ÅST sin statistikk kr 51,37. I statistikken til Klemetspelet «kostet» hver av de samme 2920 publikummere kr 616,44.

Forholdet kostnad og antall kroner pr. publikum blir dermed ikke relevant som generell praksis for beregning (kilder: Årsmeldinger ÅST og Klemetspelet 2015).

3.5.4 Gjestespill

Et gjestespill er når man er vertskap i eget teaterbygg for et annet teater eller andre scenekunstgruppers forestilling. Man er medarrangør for gjestespillet og bidrar for eksempel med gratis lokalleie, markedsføring i eget nettverk, billettsalg. Også annet kan avtales. Antall publikum på gjestespillet registreres i statistikk både hos vertskapsteatret og av det gjestende teatret/gruppen.

3.5.5 Den kulturelle skolesekken (DKS)

DKS-produksjoner gir stort utslag på publikumsstatistikk. Dette er ofte små, ikke så kostbare produksjoner rent teknisk, da de skal passe inn i gymsaler rundt om på store og små steder, samt pakkes opp og ned, bygges og rives opp til to ganger pr. dag ved forflytning mellom skoler. Barn og ungdom må møte opp til forestillingene som en del av undervisningen, og da blir jo publikumstallet veldig bra.

Det kan være ulike avtaleformer mellom DKS og teatrene.

- For ÅST som prosjektteater har det vært vanlig at DKS «kjøper» hele turnéen, dvs. betaler alle lønns-, reise- og overnattingskostnader for personell. Skolene betaler da en symbolsk sum direkte til DKS for forestillingen.
- For BST (og ÅST) kan det være at man selger direkte til skolene og de betaler en

⁸ *Klemetspelet* er en egen organisasjon i Korgen, Hemnes kommune med formål å arrangere spel annethvert år

symbolsk liten sum for hver forestilling. Disse beløpene dekker ikke på langt nær hva det koster å reise og lønne personell til forestillingen.

DKS betaler ikke for produksjonskostnader til en turnéforestilling– altså hva det koster for innstudering, kostymer, manus, musikk, etc. Det kan og søkes egne midler til å produsere en DKS-forestilling. For mer se: <http://www.kulturtanken.no/>

Med statistikk kan man bevise alt – også det motsatte⁹.

3.6 Sametingets faste tilskudd til teatrene

Det har ikke vært økning i Sametingets tilskudd til teatre de siste fem år utover 5,5 %.

Tabell 3.6 Sametingets direkte tilskudd til teatre de siste tre år

	2014		2015		2016	
	Tilskudd	Økning %	Tilskudd	Økning %	Tilskudd	Økning %
Årjelhsaemien Teatere	2 000	3	2 054	2,7	2.105	2,5
Sámi Našunálateáhter, Beaivváš	19 128	5,5	19 644	2,7	20 135	2,5
Tana kulturskole	300	100	358	19,3	367	2,5

I de neste tabellene er ikke Tana kulturskole med, da de ikke fører statistikk på samme måte, og deres regnskap går inn i Tana kommune sitt regnskap.

Tabell 3.7 Fast finansiering av drift av teatrene fra eierne

	2014	2015	2016
ÅST – Sametinget	2 000 000	2 054 000	2 105 000
Rana kommune	220 000	220 000	220 000
Nordland fylkeskommune	319 300	329 000	337 000
Sør-Trøndelag fylkeskommune	100 000	100 000	160 000
Totalt ÅTS	2 639 300	2 703 000	2 822 000
BST – Sametinget	19 128 000	19 644 000	20 135 000
Kautokeino kommune	800 000	800 000	800 000
Totalt BST	19 928 000	20 444 000	20 935 000

⁹ James Callaghan

Tabell 3.8 Antall besøkende for teatrene fra 2014 til 2016 (inklusive samproduksjon og gjestespill)

	2014	2015	2016
ÅST egenproduksjon	1 628	248	1 752
- samproduksjon	1 714	3 252	1 504
- gjester/annet	--	82	693
ÅST totalt	3 342	3 582	3 949
BST egenproduksjon	3 296	3 976	7 637
- samproduksjon	9 658	3 915	4 297
- gjester/annet	180	756	146
BST totalt	13 134	8 647	12 080

Tabell 3.9 Antall produksjoner for teatrene fra 2014 til 2016

	2014	2015	2016
ÅST – egenproduksjon	2	2	2
- samproduksjon	3	3	1
- gjestespill annet	-	1	3
ÅST totalt	5	6	6
BST – egenproduksjon	3	4	6
- samproduksjon	3	5	4
- gjestespill annet	3	7	2
BST totalt	9	16	12

Tabell 3.10 Antall spilte forestillinger fra 2014 til 2016

	2014	2015	2016
ÅST – egenproduksjon	7	5	22
- samproduksjon	37	9	19
- gjest/annet	-	1	8
ÅST totalt	44	15	49
BST – egenproduksjon	41	52	107
-samproduksjon	125	47	27
- gjestespill/annet	3	8	2
BST totalt	169	107	136

Tabell 3.11 Antall spillesteder¹⁰ fra 2014 til 2016

	2014	2015	2016
Åarjelhsaemien Teatere	23	25	19
Sámi Našunálateáhter, Beaivváš	57	42	37

Spillesteder – geografi

Teatrene fører statistikk over hvilke spillesteder hver produksjon besøker. Jeg problematiserer ikke det her, men lister opp spillesteder for begge teatre i 2014 som eksempel. Jeg tar ikke med hvilke forestillinger som ble spilt på de ulike steder. ÅST/NTT hadde i 2014 samarbeidsturné i Sverige v/Estrad Norr, med forestillingen *Elsa Laula*. BST hadde samarbeid med Stadsteatern og Rogaland Teater med forestillingen *Viddas Cowboy*. Derav er det spillesteder som normalt ikke ligger i ÅST og BST sine turnéområder, men det er slett ikke spesielt ekstraordinært.

Åarjelhsaemien Teatere:

Storuman, Vilhelmina, Strömsund, Östersund, Lillhärdal, Lycksele, Umeå, Jokkmokk, Kiruna, Vittangi, Övre Soppero, Karesuando, Svappavaara, Dorotea, Tärnaby, Mosjøen, Snåsa, Grong, Molde, Røros, Trondheim, Tärnaby og Mo i Rana

Beaivváš Sámi Našunálateáhter:

Kautokeino, Tromsø, Manndalen, Karasjok, Tana, Vuonnabahta, Heisset, Bájjil, Heatta, Ohcejohka, Anár, Roavvenjárga, Kiruna, Gällivare, Jokkmokk, Umeå, Västerås, Södra Teatern, Kaupungiteatern, Stavanger, Ráisa, Alta, Leavdnja, Oslo, Slemmestad, Porsgrunn, Vega, Sarpsborg, Tjøme, Drøbak, Drammen, Nesodden, Sør-Aurdal, Storuman, Lycksele, Bjurholm, Nordmaling, Malå, Skellefteå, Vännäs, Dorotea, Burträsk, Vindeln, Vilhelmina, Järpen/Åre, Stockholm, Soppero, Snåsa, Àittas, Guatemala, Hamarøy, Harstad, Rovaniemi, Kemi, Haparanda, Pajala, Karesuando.

Vi i Beaivváš har regnet ut at siden oppstart 1981 og fram til i dag, 2017, har vi tilbrakt til sammen ca. 6 år i turnébuss.¹¹

3.7 Turnékostnader**Tekstboks 3.6 Eksempel på faste turnékostnader pr. dag, pr. person på turné (cirkatall 2017)**

Kostnader	Beløp
Lønn pr. dag av fastlønn	Ca. 2 000
Turnétillegg avtalefestet	600
30 % sosiale omkostninger	780
Hotell pr. pers pr. natt	1 100
Diett hotell med fradrag frokost	586
Sum kostnader pr. pers pr. dag	Ca. 5 066

¹⁰ Om f.eks. Karasjok er besøkt fire ganger med fire ulike forestillinger, er den talt her som ett spillested, likeledes hvis teateret har spilt samme forestilling flere dager ett sted.

¹¹ Egil Keskitalo – skuespiller BST

Tekstboks 3.7 Eksempel på personalkostnader, turné med en liten produksjon, 3 skuespillere og 2 teknikere, 7 spillesteder, 10 dagers turné

Kostnader	Beløp
Dagskostnader for 5 aktører	Ca. 25 300
Personalutgifter for en 10 dagers turné (7 spillesteder)	Ca. 253 000
Personalutgifter pr. forestilling	Ca. 36 000

I tillegg kommer:

Transport av utstyr og personell, leie av spillested, markedsføring og salg av forestilling.

3.8 Problematiseringer som ikke diskuteres – eller er de relevante?

Satt på spissen kan man si: Hvor mange kvadratkilometer skal vi dekke? Hvor mange lengdekilometer skal teatrene dekke? Hvor mye publikum skal teatrene nå? Er publikumstall viktigst?

Hva er viktigst ved oppdraget med å spille i de samiske områdene, der det er store avstander og lav befolkningstetthet, er det flest mulig kilometer pr. forestilling og pr. publikummer, eller er det antall publikum de når i forhold til befolkningen? Fullt hus er en stor variabel for turnéteatre som den ene dagen spiller på Hålogaland Teater, med 330 sitteplasser, og dagen etter på et lite samfunnshus som kanskje har plass til 120 stoler. Her kan det lekes med regneeksempel hvis vi bruker prosentberegning av befolkningen for å regne ut publikumstallet. ÅST har Hattfjelldal og Trondheim som sine kjernes spillesteder.

Hattfjelldal: 605 innbyggere, 100 publikummere på forestilling = 16,53 % av befolkningen
Trondheim: 187 000 innbyggere. Dersom 16,53 % kom på forestillingen, ville det ha vært 30 911 publikummere.

Dette blir meningsløs bruk av statistikk. Teatrene skal turnere, og skal primært spille for publikum der de bor. Den samiske bosettingen, særlig i det sørsamiske området, er veldig spredt.

Statistikk = tall brukt som argumenter.¹²

3.8.1 Egeninntjening

Finansiering med eksterne søkbare tilskudd kan regnes som teatrenes egeninntjening. Her blir det også en del variabler som gjør måling av forhold inntekter/utgifter lite relevant ut fra kun å lese årstabeller. Her blir Tråante 2017 eksempel igjen. Det meste av det forberedende produksjonsarbeidet for forestillingene ble gjort senhøstes 2016, dermed er mye av kostnadene påløpt og bokført i 2016. Arrangementet Tråante 2017 i Trondheim gikk av stabelen 6.–11. februar 2017. Billett-/salgsinntektene kommer da på 2017-regnskapet. Tilskuddsinntekter inntektsføres regnskapsmessig det året tilsagnet er gitt, så de eksterne tilskuddene er med på

¹² Leonard Luis Levinsen

2016-regnskapet, men de er samtidig motpostert som gjeld i balansen. Tilskudd utbetales ikke i sin helhet før prosjektet er ferdigstilt og godkjent rapport tilsendt.

Det samme regner jeg med gjelder sponsorinntekter, uten at jeg kjenner til den enkelte sponsoravtale mellom teatrene og sponsorer. Teatrene har egne prosjektregnskap for hver teaterproduksjon. Disse følger produksjonens «levetid». Jeg har ikke tatt for meg disse i denne artikkelen.

Tabell 3.12 Billett-/salgsinntekter

	2014	2015	2016
Åarjelhsaemien Teatere	112 562	37 236	57 355
Sámi Našunálateáhter, Beaivváš	666 492	484 693	1 185 398 ¹³
Totalt	779 054	521 929	1 242 753

Tabell 3.13 Søknadsbaserte prosjektinntekter

Teater	2014	2015	2016
Åarjelhsaemien Teatere	510 000	193 619	2 340 000 ¹⁴
-herav fra Sametinget	150 000 ¹⁵	0	(520 000) ¹⁶
Sámi Našunálateáhter, Beaivváš	962 250 ¹⁷	273 429	1 375 155
-herav fra Sametinget	0 ¹⁸	0	1 200 000 ¹⁵⁾
Totalt ÅST-BST	1 472 250	467 048	3 715 155

3.8.2 Sponsorer

På tross av sittende regjering (2017) sin kulturpolitikk med at næringslivet skal sponse kunst og kultur, er det vanskeligere enn noen gang å få sponsormidler fra private aktører. Sponsorere gir ikke utelukkende av veldedighet, men vil ha en verdi av profilering tilbake. Scenekunstnere kan ikke stå på scenen med logo på kostymet. Scenekunsten er som annen kunst, også fri, en sponsor kan ikke påvirke repertoarvalg eller annet kunstnerisk innhold. De som ønsker sponsormidler, må «selge» seg og produktet/forestillingen. Dette kan være et meget omfattende, tidkrevende og til tider resultatløst arbeide.

Kulturlivet er for dårlig forberedt når de går i møte med næringslivet. De store norske aktørene skal ha inntjeningsmuligheter ved sponning. De vil ha mer enn å bare hente femti billetter til en åpningskonsert. (sponsorkonsulent Jacob Lund i SponsorInsight til NRK 2015)

¹³ Spesielt stort salg til DKS av forestillingen *Vidas Extremas*

¹⁴ Herav kr 1 540 000,- Interreg for prosjekt Plupp, med partnere: Sametinget, Nordland fylkeskommune, Samerådet og Interreg Sápmi. Forestillingen er en samproduksjon med Estrad Norr mfl. i Sverige.

¹⁵ Jeg har ikke undersøkt om det i tillegg er prosjektsøknader som har fått avslag hos Sametinget.

¹⁶ Delvis midler til bruk i 2017 i forbindelse med ekstra bevilgninger for forestillinger til markeringen Tråante 2017.

¹⁷ Herav fra Unireg, kr 652 250 til forestillingen *Jeg er hundre år* i samarbeid med Giron Sámi Teáhter i Sverige.

¹⁸ Det er ikke undersøkt om det er søkt midler som har fått avslag, eller om det ikke er søkt prosjektmidler fra Sametinget.

Mange bedrifter vil sponse deler av kulturlivet fordi de vil bli assosiert med nytenkning og kreativitet. Bedrifter går direkte inn og hjelper ofte fordi de vil bli assosiert med verdiskapning. Ingen bedrifter sponser fordi de vil bruke penger. De sponser fordi de vil bli assosiert med visse verdier, men da må de vite at de faktisk blir det. All sponsing handler om å knytte seg opp mot et verdsett. (kilde:Apeland, www.apeland.no)

3.8.3 Hvem er samisk teater sitt publikum?

Publikum refererer til en gruppe mennesker, slik som fysiske tilskuere ved en konsert, et teater, idrettsarrangement eller en TV-innspilling, men også grupper som igjennom massemedier hører på radio, ser på TV, eller leser en avis. (wikipedia)

Er samisk teater kun for samisk publikum – og hvem er nå det?

I ÅST har det fra styrets side i flere år tidligere ligget et oppdrag til teatersjefen om at teatret også skal være en brobygger overfor storsamfunnet. Teatret skal synliggjøre og levendegjøre samisk kultur som opplysende og spennende. Dette arbeidet gjøres ofte ved at teatret reiser på skoleturnéer for DKS med ulike produksjoner. Blant annet ble forestillingen *Elsa Laula* vist som DKS-forestilling for videregående skoler i Finnmark, i et samarbeide med Scene Finnmark og BST.

Samtidig sitter det langt inne for mange norske å fatte at samisk kultur er en del av Skandinavias og vår felles historie. Da ÅST og Nord-Trøndelag Teater hadde pressekonferanse for å presentere forestillingen om *Elsa Laula*, presiserte vi at historien om Elsa Laula er norsk, nordisk og global historie. Det var møtet med storsamfunnet som satte i gang Elsa Laulas aktivisme. Likevel kom en av journalistene med følgende avslutningsspørsmål: «Kor bor da all de saman som ska se detta stykket?»

Aili Keskitalo sier i sin kronikk av 29. mai 2014:

Teateret utgjør rammeverket for utviklingen av ny og kritisk litteratur og dramatikk. Den samiske scenen er en viktig del av den offentlige samtalen, både innad i det samiske samfunnet, men i like stor grad som en del av den norske offentligheten.

Som teaterarbeider i mange år vil jeg av erfaring si at få nordmenn opplever at samisk teater angår dem. Nordmenn generelt går ikke på samisk teater – det samiske er noe fremmed, det virker fremmedgjørende på det norske publikum, de kan ikke identifisere seg med at samiske historier og hendelser er en del av vår felles fortid, nåtid og fremtid i nasjonalstaten Norge. Dette ser jeg som en strukturell utfordring, relatert til fornorskingsprosessens virkninger som ennå tilstedeværende i samfunnet.

The creative act is not performed by the artist alone; the spectator brings the work in contact with the external world by deciphering and interpreting its inner qualifications and thus adds his contribution to the creative act. (Marcel Duchamp)

I hvilken grad tar styringsorganene i storsamfunnet innover seg i praksis at samisk scenekunst er en del av det flerkulturelle Norge? Hvordan kan de samiske teatrene bli en del av den norske majoritetsnasjonens historiefortellere?

Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk – nordmenn og samer. (Kong Harald 1997.)

Vi er nok fortsatt her:

*«The Other», or «othering» is the process of creating a separate entity to persons or groups who are labelled as different or non-normal due to the repetition of characteristics. Othering is the creation from those who discriminate, to distinguish, label, categorize those who do not fit in the societal norm. (Mountz, Alison. *The Other, Key Concepts in Human Geography*, p. 2.)*

3.8.4 Den norske stat og samisk scenekunst i dag

Det nytter ikke bare å si Halleluja, man må gjøre det og.¹⁹

Kulturløftet ble lansert i 2004 av Sosialistisk Venstreparti (SV), Arbeiderpartiet (Ap) og Senterpartiet (Sp), og var det første store samarbeidet mellom de rødgrønne partiene. Kulturløftet besto av 15 konkrete løfter, blant annet et løfte om at 1 % av statsbudsjettet skal brukes på kultur innen 2014. Norsk scenekunst fikk en økning på 430 millioner i denne perioden.

For alle samiske kulturformål ble det i perioden 2005–2009 en økning på 38 mill. Disse økningene gikk for en stor del til gode formål som Ája Samiske senter, Samisk Arkiv og Østsamisk Museum i Neiden, samt Riddu Ridđu Festivála og samiske aviser.

Det står i rapporten om Kulturløftet 1: (...) For det første vil regjeringen legge til rette for at Sametinget kan føre en selvstendig kulturpolitikk ved å forvalte en rekke samiske institusjoner og ordninger på kulturfeltet. *For det andre vil regjeringen ivareta et selvstendig statlig ansvar for samisk kultur gjennom en overordnet, nasjonal kulturpolitikk, som også omfatter samisk kultur, (...)* (red. utheving) (Rapport Kulturløftet 1, s. 69)

Jeg savner dette nevnte nasjonale perspektivet og ansvaret spesielt i forhold til de samiske teatrene.

3.8.5. Hva er samisk teater?

For å kunne rettferdiggjøre at man er et arktisk urfolk med kulturell identitet, må vi kreve og forvente noe mer enn fremvisning av kåte sprett med sjamantrømme, stilisert dans, kopierende folklorisme og hjemmesydde ravnkostymer. (Teaterviter Jon Nygaard, Spillerom 1–4/98)

Som tidligere nevnt er samisk teater et nytt tilskudd til samisk kunst og kulturliv fra 1970-tallet og har dermed ingen lang tradisjon bak seg – jf. indisk, japansk og kinesisk teaterkunst med 1000-årige tradisjoner. Hva samisk teater er, er nok ikke helt avklart, og blir det heller ikke, det er en evig prosess. Noen vil si at samisk teater er bygd på vestlig tradisjon og tankesett, men gjort med samisk språk med visuelle samiske attributter og samisk musikk. Andre mener noe annet. Det er bra, man skal ha meninger, og diskusjoner gir utvikling. Det har vært gjort forsøk

¹⁹ Åge Samuelsen – predikant.

på å få i gang en egen samisk teaterutdanning, men det har ikke lyktes. Det er skrevet bøker og masteroppgaver om samisk teater, men disse blir stående for seg og har ingen felles arena for debatt.²⁰ Se mer i kap. 3.9.2 og 3.9.3.

*Gieje / Fotspor v/Åarjelhsaemien Teatere og koreograf Ade Einmo Jürgensen *. Riddu Riddu 2008. Foto: Ravn Steinsvik²¹*

3.9 Samisk scenekunst og teater inn i framtida

Jeg vil avslutte med et tilpasset utdrag fra en artikkel jeg skrev for Norsk kulturråd i forbindelse med deres UNESCO-kartlegging «Immateriell kulturarv» i 2013.

<http://www.kulturradet.no/documents/10157/c1ab0cf5-d20a-465e-b442-2f8f6f526448>

Jeg var da teatersjef for ÅST og skrev om et teater som er en samler, ivaretaker, formidler, skaper og utvikler av samisk immateriell kulturarv. Artikkelen ble skrevet med referanser til de muligheter som da fantes innen søkbare midler og prosjekter innenfor det nasjonale, og UNESCOs rammer for vern og utvikling av immateriell kulturarv.

Jeg lar følgende være en veiviser og mitt anbefalte krav til Sametinget og den norske stat for samisk teater i framtida.

²⁰ Her kan nevnes: Marie Kvernmo (2014) og Veli-Pekka Lehtola (2008).

²¹ Utøvere/medskapere: Johanne Eltoft, Marianne Kjærsumd, Simone Grøtte, Kristin Holand, Elle-Sofe Henriksen, Herman Rundberg. Regi/koreografi: Ada Einmo Jürgensen.

3.9.1 Samisk teater og scenekunst som aktør i vern og utvikling av samiske immaterielle kulturarv

Følgende ble vedtatt i aktivitetsplan for ÅST i 2012: Åarjelhsaemien Teatere skal:

- a være framtidsrettet og nyskapende
- b arbeide for å fremme og utvikle samisk scenekunst – sørsamisk språk og kultur skal stå sentralt i arbeidet
- c være en medvirkende identitetsskapende arena for barn og ungdom
- d virke for amatørteater i hele området, med kunstnerisk, teaterpedagogisk og kulturfaglig bistand
- e formidle samisk scenekunst av høy kvalitet for alt publikum både i og utenfor de samiske områder
- f med sine forannevnte aktiviteter virke som en kulturell brobygger i vårt flerkulturelle samfunn.

Mantra: Kunnskap om fortiden – trygg i nåtiden – med visjoner for framtiden.

3.9.1.1 Områder teatrene arbeider innenfor

Teatrene arbeider med joik, musikk, fortelling, språk, historie, tankesett, filosofi, kulturelle koder og kontekster. I tillegg anvendes og utvikles også materiell kulturarv som søm, duodji og annet håndverk.

3.9.1. Begrepsavklaring «vern» i teatrenes tankesett

- Vern innebærer å sikre traderingsprosessens videre livsbetingelser
- Vern innebærer å styrke, gjenopplive og videreutvikle våre kulturelle uttrykk
- Vern innebærer å synliggjøre, formidle og å gi våre kulturelle uttrykk innhold, mening og plass i en nåtidig og framtidig kontekst

3.9.1.3 Utfordringer i arbeidet

Joiken var aldri ment for en scene, joiken er et sett å omgås på, et sett å kommunisere på.²²

- a. Norsk og annet vestlig teater har utgangspunkt i en litterær tradisjon.
- b. Østlig teater og urfolksteater har utgangspunkt i tusenårige rituelle tradisjoner innenfor dans, sang og fortelling og har derigjennom utviklet en performativ form innenfor sitt teater.

Samisk teater er verken helt a eller b fordi:

- a. Samisk kultur og språk har ingen lang litterær tradisjon, den er basert på muntlig overføring.
- b. Samiske kulturelle uttrykk og ritualer har vært bannlyst og forsøkt utryddet – på grunn av kristningen av samene og fornorskingen.

²² Nils Aslak Valkeapää

3.9.1.4 Tilskuddsordninger til samisk teater og til frie grupper gis til konkrete forestillinger/prosjekter med visningsdato

Samisk teater og scenekunst mangler:

- arenaer for eksperimentering, erfaringsutvekslinger og visjoner
- økonomi til eksperimentering, erfaringsutvekslinger og utvikling av visjoner

3.9.2 Hvordan kan dette arbeidet videreføres

Vern og videreutvikling av samisk kulturarv må løftes opp på et nasjonalt og internasjonalt forvaltningsnivå.

- Vi er ett folk i fire land: Russland, Finland, Sverige og Norge.
- I alle fire land har den samiske kulturen, *fra statlig hold*, blitt utsatt for kolonialisering, aktiv utrydding, aktiv assimilering og aktiv undertrykking.
- Vi har mistet mye, og klokken er «ett minutt på tolv» for enda mer av vår kulturelle arv.
- Vi har en arv som vi vil ta med oss og videreutvikle inn i vår tid og inn i framtiden.

Vi har felles samisk kulturarv i våre fire land – vi må arbeide sammen.

Vi må ha ressurspersoner som kan iverksette:

- handling i praksis – innsamling, kartlegging, oversikt over tradisjonsbærere innen samiske immaterielle kulturuttrykk
- samhandling med teatrene, pionerene innen samisk scenekunst og alle øvrige
- i første ledd: personer som er praktisk rettet i forhold til arbeidet – altså scenekunstnere, dansere, musikere i samhandling med tradisjonsbærere
- rask handling
- samarbeid med academia

Hvem kan best følge opp det videre arbeidet:

I Norge er det Norsk kulturråd og Sametinget som best kan føre arbeidet videre, som kan arbeide oppover i nasjonale og internasjonale systemer og *samtidig* nå inn til ulike grupper og institusjoner. Grasrota, den enkelte kunstner, teatrene, Samisk Kunstnerråd / Sámi Daiddaraddi, skoler, høgskoler, universitet, museer, nasjonal og internasjonal forvaltning i hele Sápmi og nasjonalstatene må involveres i samarbeid.

3.9.3 Forventninger til Norge og Sametinget

Første generasjon skapende og utøvende scenekunstnere i Sápmi er nå i 60–70-årene. De besitter mye erfaring, kunnskap og historie i sitt arbeid med immaterielle kunstformer og utvikling av samisk scenekunst. Hvem tar vare på, samler og utvikler denne kunnskapen og

erfaringen til beste for og til utvikling av samisk scenekunst, hvem har det overordnede ansvaret? En ting er forskning innen de etablerte universitet og høyskoler, en annen er den kunstfaglige og praktiske scenekunstutviklingen.

Det må arbeides med forskning og utvikling både av praktikere, skuespillere, dansere, musikere og akademia. Det må være arenaer for dette arbeidet, teatrene har mer enn nok med å produsere innenfor de økonomiske rammer de har, og innenfor sine oppdrag. Teatrenes oppdrag kan utvides til også ta ansvar for ovenstående, men jeg ser for meg egne «scenekunstudlaboratorier» med nær tilknytning til både akademia og det praktiske teatret med sine skapere og utøvere.

Her viser jeg til hva et annet langtidskolonialisert land, India, blant annet har gjort: De opprettet Sangeet Natak Akademi (<http://www.sangeetnatak.gov.in/>)

The Sangeet Natak Akademi is presently an Autonomous Body of the Ministry of Culture, Government of India and is fully funded by the Government for implementation of its schemes and programmes.

Aims and Objectives:

- *To Co-ordinate the activities of regional or State Academies of music, dance and drama.*
- *To promote research in the fields of Indian music, dance and drama and for its purpose, to establish a library, museum etc.*
- *To co-operate with such similar Academies as there may be and other institutions and associations for the furtherance of its objects and for the enrichment of Indias culture as a whole.*
- *To encourage the exchange of ideas and enrichment of techniques between the different regions in regard to the arts of music, dance and drama.*
- *To encourage the establishment of theatre centres on the basis of regional languages, and co-operation among different theatre centers.*
- (...)

3.9.4. Handling

*** Et teaterbygg som kan være et kraftsenter for utvikling av samisk scenekunst.**

*** Forsterket økonomi til teatrenes utvikling av scenekunst og formidling.**

De samiske teatrene er små, med liten basisfinansiering. Samiske teatre må i større grad få konsentrere seg om det kunstneriske utviklingsarbeidet med forestillinger og formidlingen av disse. Man *skal* søke eksterne samarbeidspartnere og midler, men det går en forholdsvis stor del av de faste ressursene til dette arbeidet, og statistikken viser ikke noe om de tilskudd og samarbeid teatrene *ikke* fikk.

* I tillegg:

Planer for og økonomi til:

1. Overordnede rednings- og verneplaner av vår immaterielle kulturarv på pansamisk nivå
2. Innsamlinger på grasrotnivå fra realkompetansen – tradisjonsbærerne
3. Innsamlinger på kunstner- og forskernivå
4. Tilgjengelighet til innsamlet materiale
5. Tilgjengelighet til forskningsmateriale
6. Utviklingsmidler for *skapende og utøvende kunstnere*, som ikke nødvendigvis må kunne ut i en forestilling, men en tilgjengelighet for andre kunstnere (for eksempel nettbasert, visuelt eller tekst) – scenekunstudlaboratorier.
7. Samhandlingsarenaer fysisk og på nett
8. Verksteder for praktisk utforskning: pansamisk og internasjonalt – scenekunstudlaboratorier
9. Økonomi som åpner for visjoner og ikke er så detaljstyrt i premisser for bruk at den låser for det frie visjonære arbeidet.
10. Forskning på det arbeidet som er gjort fra starten og til nå av samiske scenekunstnere

3.9.4.1 Det samiske perspektiv og tankesett

«Skal vi nå tenke og analysere på norsk vis igjen», kom som et hjertesukk fra en scenekunstner da de fikk beskjed om at de skulle ha norsk instruktør. Å dele scenekunst inn i «båsene» sanger, skuespiller, danser er en vestlig form som ble utviklet i renessansen. Antikken og senere renessansen regnes som nåtidens vestlige teaters «vugge». Det samiske perspektivet og det helhetlige tankesettet må med i grunnmodellen i det videre arbeidet.

Nasjonal og internasjonal kunnskap om og forståelse av at samisk kultur i alle former og tankesett også er den enkelte nasjons kulturarv og med dette verdens kulturarv i dag og i framtiden.

Hva hadde Tråante 2017-markeringen vært uten kunstnere og kunstnerinstitusjonene? Noen møter og taler.

Tilskuddsordninger

Noen tilskuddsordninger i tillegg til Sametinget i Norge

- Norsk kulturråd, www.kulturradet.no
 - Scenekunstmidler i flere kategorier
 - Fond for Uøvende Kunstnere
- Fond for Lyd og Bilde
- Fritt Ord www.frittord.no
- Samidaiddafonda www.samidaiddar.no
(primært for enkeltstående kunstnere i samiske kunstnerorganisasjoner)
- Sámiráddi – kulturmidler, www.saamicouncil.net/
- Nordisk Ministerråd www.norden.org/no/nordisk-ministerraad
- Barentsmidler: <http://www.barentscooperation.org/>
- Sametingene i Sverige og Finland ved samproduksjoner over nasjonalstatene
- Interreg-midler for samproduksjoner i spesielle interregprogram.
- Fylker – kommuner, spesielt i samprosjekter som omhandler barn og unge

Referanser

- Beaivváš Našunala Sámi Teáhter. Årsmeldinger 2013–2016, www.beaivvas.no
- Eilertsen, Jens Harald (2005). *Polare scener, Nordnorsk teaterhistorie fra 1971–2000*. Stamsund: Orkana Forlag.
- Jürgensen, Ada E. Åarjelhsaemien Teatere. (Om teater og immateriell kulturarv), <http://www.kulturradet.no/documents/10157/c1ab0cf5-d20a-465e-b442-2f8f6f526448>
- Klemetspelet, årsmelding og regnskap 2015, www.klemetspelet.no
- Kultur- og kirke departementet (2009). Kulturløftet – Politisk regnskap 2005–2009, <http://docplayer.me/4832045-Kulturløftet-politisk-regnskap-2005-2009.html>
- Kvernmo, Marie (2014). Beaivváš – an institution for Sámi culture management or mainstream entertainment. <http://munin.uit.no/handle/10037/6754>
- Lehtola, Veli-Pekka (2008). *Muitaledjiiid, Manisboahhtit, Beaivváš Sámi Teáhter Hijstorja*. Giellagas Institute 11, Oulu University. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Norsk kulturråd. Immateriell kulturarv, <http://www.kulturradet.no/immateriell-kulturarv>
- Nygaard, Jon (1998). Teater som utrykk for kultur og identitet hos arktiske urfolk. Spillerom 1–4/98.
- Sametingets budsjett 2013–2017, www.sametinget.no
- Sametingets kulturmelding 2013, <https://www.sametinget.no/Tjenester/Kultur#section-Kunst-og-kulturutoevelse>
- Tana kulturskole (2017). Budsjettsøknad for barneteatret v/leder Ebba Joks. Åarjelhsaemien Teatere. Årsmeldinger 2013–2016, www.asteatere.no
- Sitater om statistikk er hentet fra: <http://www.ordtak.com/emne.php?cid=532>
- Øvrige sitater og kilder er fortløpende henvist til i artikkelen.